

Süleymânnâme’de Eski Türk Destanlarına Ait Unsurlar, Dil-Üslûp ve Motifler

Yard. Doç. Dr. Hamdi GÜLEÇ*

Özet: Süleymânnâme, konu itibariyle Hz. Süleymân devrinin menkıbelerine dayanmaktadır. Süleymânnâme, Hz. Süleyman’ın mücadeleleri ve savaşlarını anlatan bir eserdir. Eserde Hz. Süleyman ile Turan Hakanı Alp Er Tunga’nın savaşlarına büyük bir yer verilmiştir. Firdevsî-i Rumî, eserinde dini inançları daha ağır bastığı için, savaşların sonunda, Hz. Süleyman’ı galip göstermiştir. Süleymânnâme’de, Firdevsî-i Rumî’nin Türk kimliğiyle gurur duyan ifadelerine de rastlanılmaktadır. Eserin manzum bölümlerinde dil ağır, nesirde ise daha sade bir dil kullanılmıştır. Manzum bölümleri nesir bölümlerinin bir tekrarı gibidir. Eserin 42. cildinde bir metin incelemesi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Süleymânnâme, Firdevsî-i Rumî (Uzun Firdevsî), Hz. Süleyman, Alp Er Tunga (Efrâsiyâb), Destan, Dil-Üslûp, Savaşlar.

Süleymânnâme, konu itibariyle Hz. Süleymân devrinin menkıbelerine dayanmaktadır. Süleymânnâme’nin yazarı Firdevsî, bu menkıbelerini naklederken devrin felsefe, hendese, nücûm ve tıp gibi bilgilerine ait malûmatı eserine serpiştirmiş, bundan dolayı eser ansiklopedik bir mahiyet kazanmıştır.

Firdevsî-i Rumî yahut Firdevsî-i Tavîl (= Uzun Firdevsî), XV. asrın son yarısında, bilhassa II. Bayezid adına yazdığı Süleymânnâme adlı eseri ile tanınmış, Osmanlı muharrir ve şairidir. (İslam Ans. 1964: 649) “II. Bayezid zamanında İstanbul’a gelmiş. Kanuni Sultan Süleymân zamanında İranlı şair Firdevsî’yi takliden Şehnâme gibi bir Süleymânnâme yazmıştır. Uzun Firdevsî’nin bu eserinin büyük bir kısmı beğenilmeyerek yakılmıştır.” (Türk Ansk. 1968: 349)

Firdevsî, gençlik yıllarında “Süleymânnâme” yazılmasıyla ilgili yarışmalara katılarak büyük bir ün kazanmıştır. O, halk arasında yaşayan kıssa ve menkıbeleri, İran ve Türk mitolojisinden alınan unsurlarla zenginleştirmiş ve klâsik edebiyatımızda İslâmiyet öncesi Türk destanlarına yer vermiş bir destan şairidir.

Firdevsî’nin Süleymânnâmesi eski Türk kültürü ile İslâmi kültürün bir sentezidir. Firdevsî’nin doğum tarihi kaynaklarda 1453 olarak gösterilmiştir. Ölüm

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / ÇANAKKALE
gulec_61@hotmail.com

tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Kaynaklar doğum tarihinin 1453 olduğu hususunda ittifak etmişlerdir (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1977: 121–122).

Fırdevsî'nin hayatı Edincik, Bursa, Manisa, Balıkesir ve İstanbul'da geçmiştir. Balıkesir'de uzun süre kalmış Da'avatnâme ve Firasetnâme adlı eserlerini burada yazmıştır. Oldukça geniş ansiklopedik malumat sahibi olan Fırdevsî'nin, gayretli bir müellif olduğu ve gerek Süleymânnâme'den evvel, gerek sonra muhtelif mevzularda manzum ve mensur eserler yazdığı bilinmektedir. Balıkesir'den başka, bir süre ve büyük bir ihtimalle Şehzade Korkud'un Manisa'daki sarayında yaşadığı anlaşılmaktadır.

Fırdevsî'nin telif ve tercüme kırtan fazla eseri vardır. Ancak bunlardan bir kısmı bilinmektedir. Osmanlı Müellifleri'nde bu eserlerden sadece on dördü hakkında bilgiler verilmektedir (Tahir 1972: 106).

Fırdevsî'nin en tanınmış eseri kendi ifadesiyle Süleymânnâme-i Kebir'dir. Fırdevsî'ye Uzun lakabını kazandıran bu eseri, yazarın Kıssanâme-i Süleymân Aleyhisselem adlı düz yazı başka bir eserinden ayırt edebilmek için bu adla anılır.

Fırdevsî, Süleymânnâme'yi manzum ve mensur karışık olarak yazmıştır. Eserde büyük yer tutan manzum bölümlerin sanat değeri azdır. Manzum parçalar, mensur kısmın bir tekrarı veya özeti halindedir.

Yarıdan fazlasını teşkil eden nesir bölümlerinin dikkate değer tarafı, bu nesrin çok sade halk söyleyişine yakın olması ve Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Türkçe'yi hatırlatan bir lisanla yazılmış olmasıdır. Dede Korkut'tan ayrılan yönü daha fazla Arapça, Farsça menşeli kelimelerin kullanılması ve özel isimlerin çok olmasıdır.

Süleymânnâme, devrinin sade nesir özelliği taşıyan eserler arasına girmesi bakımından değer taşır. Eserin asıl önemi, Türkçe yönünden son derece zengin malzeme ihtiva etmesidir. Fırdevsî'nin özellikle Süleymânnâme'de yer verdiği konular şöyle özetlenebilir: Doğu mitolojisi, Peygamber kıssaları, din, tasavvuf, geometri, nücüm, satranç taktikleri...vb.

Yazarın bu bilgilerle birlikte tarih ve mitolojiye olan derin ilgisini bütün kaynaklar bildirmektedir. Söylentiye göre Fırdevsî, en az 330, en çok 380 ciltlik bu hacimli eserini Sultan II. Bayezid'e sununca padişah, bu kadar büyük bir eserden, bu kadar laf kalabalığından sıkılmış; kendisi ya da görevlendirdikleri içinde 80 cildini seçerek geriye kalanlarını da yaktırmıştır. Fırdevsî de bu işlemde duyduğu kırgınlıkla mahlasını taşıdığı Fırdevsî'yi taklitle padişahı hicvetmiş, ondan sonra da Osmanlı topraklarında barınamayacağını düşünerek bir söylentide İran'a ötekinde Horasan'a kaçarak orada ölmüştür (Parmaksızoğlu 1980: 14).

Fakat bugün 81. cildin el altında bulunması Hayat u Memât önsözünde 82. cildi tamamladığını belirtmesine, 81. cilde de Yavuz Sultan Selim'e dua ve sena ile başladığına göre; yazarın Sultan II. Bayezid'in hal ve ölümünden sonra Türkiye'de hatta İstanbul'da bulunduğu belli olmaktadır.

Fırdevsî, eserini yazarken onu istinsah ettirmek için padişahın emriyle kâtipler getirtmiş, fırsat düştükçe geniş ölçüde kendisini övmüştür. Süleymânnâme, dinî-tarihî-destanî bir eserdir. Eser şark ilimlerinin, şark tarihi ve mitolojisinin bir ansiklopedisi durumundadır. Vasfi Mahir Kocatürk (1970: 296), Fırdevsî ve Süleymânnâme hakkında şöyle demektedir:

“O, bütün Osmanlı edebiyatında ve hatta İslâmi Türk edebiyatında eski Türk destanlarına yer veren ilk büyük şair, tasvirini Divanü Lügati't Türk'teki manzumelerde gördüğümüz büyük Türk kahramanı ve hakanı Alp Er Tunga'ya “Efrâsiyâb-ı Türk” adı altında anlatan; Türk adını şan ve şeref içinde tekrarlayan biricik büyük Türk sanatkârdır. Süleymânnâme'de Turan ve Efrâsiyâb muhtelif münasebetlerle büyük bir yer alıyor. Toprağa, ateşe, suya, kurda, kuşa, hüküm eden Süleymân peygamberin eserin esas kahramanının sonsuz haşmetine rağmen eserde en şanlı kahraman Efrâsiyâb-ı Türk'tür.”

Süleymânnâme ile ilgili olarak günümüze kadar bazı önemli çalışmalar yapılmıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde iki ayrı doktora tezi bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bunlardan ilki Ata Çatıkkaş'a ait bir dil araştırmasıdır. Süleymânnâme'nin 72. cildinin gramer ve sentaks incelemesi yapılmıştır. (Çatıkkaş 1978)

İkinci çalışma da Süleymânnâme'nin dili üzerinedir. Asuman Akay, Süleymânnâme'nin 44. cildinin metin ve fiilleri üzerine bir inceleme yapmıştır. (Akay 1990)

İsmet Parmaksızoğlu da Fırdevsî'nin Kutb-nâme isimli eserini Türkçe harflerle bastırmıştır. (1980)

Araştırmamızda Süleymânnâme'nin 42. cildiyle ilgili ilk defa bir metin tahlili ve incelemesi yapılmıştır. Metin incelemesi ile ilgili birinci bölümde zaman ve mekân, ikinci bölümde insan-toplum ve din, üçüncü bölümde motifler, sanat ve üslûp bakımından incelenmesi ve Türk harfleriyle metin bölümünden oluşmaktadır. Araştırmamızın ağırlık noktasını metin incelemesi teşkil etmektedir. Bu konuda tarafımızdan Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora tezi hazırlanmıştır. (Güleç 1994)

Fırdevsî, çalışmamıza esas aldığımız Süleymânnâme'nin 42. cildinin, “Efrâsiyâb-ı Türk ile Hz. Süleymân'ın cengi” bölümünde eski Türk destanlarına yer vererek, efsaneleşen kişiliği ile büyük Türk hakanı “Efrâsiyâb-ı Türk” diye anılan Alp Er Tunga'nın Süleymân peygamber karşısındaki mücadelesi-

ni anlatmaktadır. Süleymânnâme'nin 42. cildi meclislerden meydana gelmektedir. Her mecliste kendi içinde kıssa ve ana başlıklardan oluşmaktadır.

181. meclisten 186. meclislerin sonuna kadar sıralanış düzenlidir. 186. meclisten sonra 187. meclis anlatılmış, 188. ve daha sonra 205. meclise devam edilmiştir. Meclislerdeki bu düzensizlik eserin ciltlerinin başka musanniflerin eline geçmesi sonucu meclis sıralanışına dikkat edilmediğini düşündürülebilir. Bu cildin sonunda Efrâsiyâb-ı Türk ile Hz. Süleymân cengi son bulmaz. 44. ciltte de bu mücadele devam eder. Eserde on beşinci yüzyıl Osmanlı imlasi esas alınmıştır.

Süleymânnâme'de Eski Türk Destanlarına Ait Unsurlar

Destanlar, milletlerin yazı öncesi çağlarında oluşmuş, gelişmiş eserlerdir. Tarihin yeterince aydınlatamadığı eski devirlerin tek ışığı destanlardır. Destanlar, milletlerin hayatlarında derin izler ve yankılar bırakmış tarihi olaylardır.

Destan (epos), kahramanlık konularını işleyen bir türdür. Destanlarda, bir milletin tarihten önceki devirleri ile tarihi devirlerde gösterdiği kahramanlıklar anlatılır. Türk destanları, Türklerin yaşadıkları muhtelif sahalarda, hem İslâmiyet'ten önce hem İslâmiyet'ten sonra teşekkül etmişlerdir.

Fırdevsî, Süleymânnâme'de eski Türk destanlarına yer vermiş bir destan şairidir. Fırdevsî, Süleymânnâme'nin 42. cildinde Türk adından ve Efrâsiyâb'tan şan ve şerefle bahseder. Eserdeki adıyla "Efrâsiyâb-ı Türk", Turan'ın en büyük hükümdarlarından. Efrâsiyâb, "Alp Er Tunga" adıyla bilinen Türk (Turan) destan kahramanının İran efsanelerinde ve Şehnâme'de kullanılan Farsça adıdır.

Alp Er Tunga^{**}, Sakalar'a ait bir kahramandır. Ölümü hakkında çeşitli rivayetler olmakla birlikte, İranlılarla Türkler arasında cereyan eden bir savaşta M.Ö. 624'te öldürüldüğü kabul görmektedir. Bunun ölümüyle ilgili ağıt parçaları miladın XI. asrına kadar gelenekte yaşamış ve böylece de Kaşgarlı Mahmut tarafından tespit edilmiş bulunmaktadır.

Kaşgarlı Mahmut'un "Cihân Begi" olarak vasıflandırdığı, hiç şüphesiz "Türk Cihân İmparatorluğu" ülküsünün ilk öncülerinden biri olan Alp Er Tunga'nın

^{**} Alp Er Tunga (Efrâsiyâb)'nın efsânevi kişiliği etrafında Alp Er Tunga destanı oluşmuştur. Yaradılış destanından sonra ilk büyük ve milli Türk destanı Alp Er Tunga destanıdır. Fakat bu destan, hatta özeti hakkında dahi kesin bilgiler elde edinilmiş değildir. Yalnız Alp Er Tunga'nın ölüm tarihi ile ilgili çeşitli kaynaklar birleşmektedir. Türk, İran, Arap, Hint, Eski Yunan ve Asur kaynaklarında İranlıların Efrâsiyâb dediği Alp Er Tunga'ya ait çeşitli rivayetler vardır. Asur kaynaklarında "Maduva" ismi ile geçen Saka hükümdarıdır. Maduva, M.Ö. VII. Yüzyılda bütün Ön Asya'yı zaptetmiştir. Herodot'taki adı "Madyes"tir. Medya kralı Kiyaksares (Şehnâme'deki Keyhüsrev) tarafından ziyafete çağrılarak sarhoş edilmiş ve hile ile öldürülmüştür (M.Ö. 626, 625 veya 624). Bu hadise İranlılar arasında yüzyıllarca bayram olarak kutlanmış, Türkler arasında ise asırlarca yas tutulmasına sebep olmuştur (Güleç 2004: 116).

adı ve hatırası milattan sonraki yerli ve yabancı birçok kaynaklara konu teşkil etmiştir.

Alp Er Tunga adlı kahramanın şahsiyeti etrafında gelişen destanın kendisine Türkler arasında rastlanılmamaktadır. Karşılığını İran destanı olan Şehnâme'de görüyoruz. Ancak Şehnâme'de şahısların isimleri değiştirilmiştir. Alp Er Tunga, Efrâsiyâb olmuştur. Divanü Lügati't Türk ve Kutadgu Bilig'de her iki ismin aynı kahramana ait olduğu kaydedilmiştir.

İranlıların milli destanı olan Şehnâme'yi yazan Fırdevsî gibi Türk Fırdevsî (=Uzun) Süleymânnâme adlı eserini Türklerin milli destanını yazma gayretinin bir sonucu olarak kaleme almış olabilir.

Efsaneleşen şahsiyetleriyle Efrâsiyâb-ı Türk ile Oğuz Kağan arasında bir ilgi kurulabilir. Son olarak Oğuz Destanı'nı inceleyen Zeki Velidi Togan; Efrâsiyâb adıyla anılan Alp Er Tunga fetihlerinin, Oğuz Kağan Destanı'nın temelini ve ilk tabakasını teşkil ettiği kanaatine varmıştır. Destandaki Oğuz Kağan, Alp Er Tunga'nın şahsiyetinden izler taşımaktadır. Hem Oğuz Kağan hem de Alp Er Tunga Kafkasları kuzeyden güneye geçerek Anadolu, Suriye ve Mısır'ı fethetmişlerdir. Yine Zeki Velidi Togan (1982: 152), Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan'ın Efrâsiyâb idaresinde bir kumandan olduğunu ve çocuklarıyla birlikte daha sonra bütün Oğuz kabilelerine hakim olduğu belirtilmektedir.

Süleymânnâme'nin 42. cildinin Hz. Süleymân ve Efrâsiyâb cengiyle ilgili bölümde mücadele Beni İsrail kavminin başında bulunan Hz. Süleymân'la, Turan kavminin başında bulunan Efrâsiyâb-ı Türk arasında geçmektedir.

"...ez-in canib beni İsrail kavminun on iki sıptınun cerisi on iki bölük olup, cem'an altı yüz bin dahi beş bin beş yüz kırk dört er olup gelüb irdiler. Gördüler ki Karadeniz gibi bir deryâ-yı ummân Efasiyâb leşgeri çevre olup kuşatmış. Süleymân serverleri anı göricek taaccüb idub eyitdiler: "Ya sadık peygamber, düşman ne acep sa'b yirde turur kim, çevresin deryâyı ummân kuşatmış." Sadık peygamber eyitdi: "birkaçınız bu deryâyı dolaşsın görün düşman bunun niresinden geçüt bulub geçti ise biz dahi oradan geçüp düşman ile gayret cengin kılalum." didi. (Fırdevsî s.223)

Eserin bir başka bölümünde Efrâsiyâb-ı Türk Acem ülkesini fethetmiş, İran şahı Keykubad ve Rüstem-i Zal'ı korkutmuş ve onun gücüne cevap veremeyen cihân pehlivanı olarak tanıtılır.

"... Efrâsiyâb Turan şahıdur. Bir bahadur pehlevandur kim nara ursa râd-ı felek kan kaşanur cenge girse Kahraman'a yılan kuşandırur. Bir aslandıur kim Rüstem-i Zal anun katında tavşandırur. Hakîm kaulince Süleymân Hz. 'Aleyhisselam Efrâsiyâb'un bu vech ile saltanatını,

salâbetini, şecaatini gûş idicek bir zaman baş aşâğı salub dahi baş kaldırub eydur: “ ya Kayser-ı Rûm bu Efrâsiyâb bu vech ile cihân pehlevanı olicak benüm dergahımda karinidi.” (s.465)

“Efrâsiyâb-ı Türk ol melik-i kürd ü kari kurd bu sözi gûş idicek gönline hoş gelmedi. Vay kim ra’ d-ı felek gibi şakıdı dahi dönüb eyitdi. İy benüm beglerüm, yiglerüm, server, selatinlerüm bilürsüz kim âlem içre ben Efrâsiyâb ne vech ile pehlevanem Zâl-ı Dâstân benüm adum işitse kan kaşanur. Kubat Şah tahtgahında benden üşenür. Rüstem dahi bana kin kuşagin kuşanur. Amma ki ana dahi bir tabanca urmuşam bilir. Ben ol Efrâsiyâbam ki Turan milkin harab itdüm, İnan milkine katdum. Turan çerisinun kanların kara yire katdum. Süleymâncuğaz kim olur. Kim bana gele ya kal’am elümden ala...” (s.468)

Eserin yine bir başka bölümünde Efrâsiyâb-ı Türk gücüne ve zenginliğine erişilemeyen ve dünyayı fethetmek isteyen bir cihangir olarak tasvir edilir: “Acem vilayetini, Turan memleketini benüm gencümle tolmuş durur kim hiç bir melike ol kadar genc müyesser olmamışdur. Benüm cebbem ü silahum, hazinelerüm dükelin cem idersem piller çekmez. Eger kılıcumun çukalumun hesabın disem gökteki ılduzlardan çok durur ve benum leşgerümü yirler götürmez, gürzüme kimse takat götürmez. (s.436)

“...Ben ol şaham ki İnan-ı zeminde ta magarib serhaddince vü Karadeniz’den deşt-i diyarındın ta ağaç denizine varınca benüm vilayetümdür. İçinde ne kadar hüner-mendler, ne kadar ulular var ise benüm elimde Turan pehlevanları, Acem merdanları benüm çakerümdür. Bana ram olub dururlar. Şehr-i Medeni’den ta Sinob’a varınca Karadeniz’den Akgerme’ye varınca kal’adaki şehr içindeki pasban benüm adımı çağururlar. Bunca vilayetin şahları benüm tacum geyerler ve benüm alemlerüm çekerler ve bana kulluk kılurlar. Ben ol Efrâsiyâbem cihân içre hem behlevan-ı cihân hem melik-i Turan, hem sultan-ı sahib-kıran bilürler. Fagfur-ı Çin gibi padişahın kızı benüm sarayımda durur. Andan bir arslan oğlum vardur kim kılıç ıla dağda arslanlarum adem ile taş uranların bağrın ezer. Koruda Peleng denizinde neheng sayd ider. Ben ol Efrâsiyâbem ki üzerümde anka-yı felek uça per döker. İlümden arslan geçerse ter döker. Kahraman-ı Keriman katumdan geçerse ser döker. Bin Süleymân gözlerimde zerre mür degüldür. (s.437)

Efrâsiyâb-ı Türk’ün, Hz. Süleymân’ı küçümseyen ve hor gören ifadelerine de rastlanılmaktadır. “... kömür yakıcı demurci Davud oğlu zembil urucu, kendin gerüci Süleymâncuk donla doğub, don büyüyen oğlan çokdur kim bana bunun bigi verhemlü nâme gönderüb ululuğunu gösterür vü yol erkânımı bildürür. Turan’dan harac u bâc ister. Kal’am üzerinde nister bu sözi ol Süleymâncuk leşgeriyle söyler.” (s.474)

Süleymânnâme'de Dil ve Üslûp

Araştırmamıza temel teşkil eden Süleymânnâme'nin 42. cildinde genellikle sade bir üslûp kullanılmıştır. Cümleler kısa ve fiillere özellikle gerindiumlu fiil çekimlerine çok yer verilmiştir. "...Süleymân hatemin parmağına alub Süleymânlık itmek için, Süleymân tahtına geçüb, oturub, andan Efrâsiyâb hükmeyledi. Sekiz kez yüz bin er cebe ve cevşen geyüb, cenk aleti üzerlerinde müheyâ idüb, tazı atların binüb, kuluklarına çeküb yine binüb sag sol alay bağlayub..." (s.593)

Eserin nesir bölümlerinde yer yer Arapça ve Farsça unsurların hakim olduğu ağıdalı ifadeler de rastlanılmaktadır. "...Lokman Hâkîm kavlince Hiredmendâne ukelâ ve sehun-mendânî, zürefâ ve Eflâtunî Yunânî naklince hükemâ-yi nayıb'ül evtâd ve bülegâ-yı 'âliyet'ül imad ol vechile hikâyet kılub bu Süleymânnâmesinden esalî rivayet kılub eydürler kim..." (s.262)

Cümlelerde sıfatlar az kullanılmış olmasına rağmen, özel isimlere çok yer verilmiştir. "Leşgerin önünce sekine ile sekiz yüz 'ulemâ gelürler. Önlerince sadık peygamber ve Gucu bin Uynaz ve peygamber Huyu bin Uynaz ve peygamber Asenha Ezrami peygamber ve Hıyman bin Mahul peygamber, Zerdâ bin Mahul peygamber ve Hulkul bin Mahul peygamber, İlyâ vü Şah, Ubil Sıbtı meliki Neşânî Şah, Şemun Sıptı meliki birle Süleymân beglerbegisi Bina Yahu bin Yehuyada beglerbegisi leşger önünce sekine birle gelürken..." (s.223)

Çevre, yer tasvirleri ve benzetmelerde tabii bir üslûp kullanılmıştır. "...meger kim ikisi otururken nagehân kal'a-ı Sinop canibine bakıb gördüler ki, ol karanu gice içinde cihân elmas şu'lesi gark olmuş, on iki bin Süleymânî sancaklar, alemler, cebe ve çevşenler şaşası 'aleme şu'le virmiş; on iki alay alup ders ü kılıçlar çeküb kalkanlar dözlerine salub kişi kakub naralar haykırub rahş-ı rahşan sürüb gelürler. Atların nalından yiryüzün yırtub gelürler, nizeler ucuyla gökyüzindeki merruh tacın delüb gelürler..." (s.219)

Hz. Süleymân ve Efrâsiyâb-ı Türk mücadelesini esas aldığımız bölümde, yer yer sözlü gelenekten alınma orijinal benzetmeler de vardır. "...Efrâsiyâb canibinden Aclanî Türk, 'Uziret kibelinden yıldırım gibi şakıdı, seng-i asiyâb misali kalkanın yağrına salub, bezirhane sütunu gibi sünüsün çenar dahleyin kollarına salub, gergedan sürüb Ferhânanî 'Arab'a irüb Aclan Sünü sundı." (s. 263)

Süleymânnâme'nin 42. cildinde yine halk edebiyatının etkisiyle karşılıklı konuşmalara, diyaloglara da yer verilmiştir. "...Efrâsiyâb-ı Türk ol leşgerden vehm alub ceng ü cidâl kılmağa hazır olub turdı; dahi dönüb yarenlerine nasihat vırüb eyitdi: "bu gelen leşger beni İsrailün on iki sıptınun serverleridür. Süleymân amusi vü kimi dahi bürazeridür. Velâkin cem'i

askerinün halkı hep serveridür. Arab u Arba dilâverleridür ve serverleridür; gökteki câzû'nun sihrine aldanmayasuz, cenk itmege hazır olasuz ittifâk idüb elbir idesüz..." (s.221)

Fırdevsî, olayları ve kişileri bir destan havası içinde tasvir etmeye çalışmıştır. Bu anlatım biçiminde İran şairi Fırdevsî onu önemli bir oranda etkilemiştir. Nazım tekniğinde birtakım eksiklikler olan Uzun Fırdevsî'nin dili Türkçe yönünden son derece önemlidir. Müellif, eserin nesir bölümlerinde Dede Korkut Hikâyelerine benzeyen sade bir halk dilini kullanmıştır. Dede Korkut'tan:

"...Bir yere ağ otak, bir yere kızıl otak kurdurmuştu. Kimin ki oğlu, kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnısından önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalksın, gitsin, demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun; oğlu kızı olmayanı Ulu Tanrı hor görmüştür, biz de hor görürüz, belli bilsin, demişti..." (Gökyay 1976: 1)

Süleymânnâme'den:

"...Efrâsiyâb sancağına varınca kodılar, kırdılar, şöyle kırgun oldu kim adam leşyle rûy-i zemin toldı, hun-revab olub, yiryüzinde ceyhûnleyin yürüdi; hun buharı bulut gibi gökyizin birüdi, yirün bir katı at ayağından gubâr olub göge aydı. Erenler narasından tas-ı gerdun çınladı...şol kadar ceng oldı kim Turan leşgerin kırmaktan ışık yogrulub Davûdî zirihlerün halkaları nizeler ağzından döküldi. Kılıçlar çalışmadan ereye döndi. Behlevanlar kolunda bulat sünüler sındı. Serverler cismi oktan kirpiye döndi. Mısır ceuşenler oklar peykânı zahmından tığ teberler ve hançerler yalmani düربیye döndi. Behlevanlar yüşüdi vü atlar kan kaşandı..." (s.267)

"Andan kuzgun ey dür Efrâsiyâb Süleymân'un nâmesi okınacak bildüm ki kakıdı zira kim benzi saman rengine döndi. Kakudığından katı katı çağurub söylerdi. Kim bile kim nâme icre ne vechile herze yiyüb durur amma nice durur kim Efrâsiyâb'un hevâ yüzinden rast gözleyüb olmagara bigi ağzına yestehleyem didi. Şahin eyitdi: egerkin sen bu nezaketi Efrâsiyâb'a geçecek olursan hezeran aferin dahine ancak olur didi. Andan kuzgun ötmeye başladı. Efrâsiyâb'un üzerinden yana havaya kalkub ötdi. Efrâsiyâb incindi."

Fırdevsî, eserinin muhtelif yerlerinde Süleymânnâme-i Kebîr eserinin müsannifinin Lokman Hakîm ve Eflâtunî-i Yunânî olduğunu belirtir. Eseri Süryânice ve Yunancaya telif ettiklerini, Seyyid-i Nesr-i Bağdâdî'nin de bu eseri Farsçaya tercüme ettiğini ve kendisinin de bu eseri Türk dilince kaleme aldığını belirtir.

"Lokmân Hakîm üstad ki, bu Süleymânnâme-i Kebir'ün musannifidür. Bade ezen Eflâtunî-i Yunânî yetmiş iki dilün tercümanı

bu tarih-i 'azimün musannifidür. Bade ezen Seyyid-i Nesr-i Bağdâdî ol cihânun ekmeledür. Üstatudur bu kitabun meclis-i babun seyrin cevabın tercüme iden yani ki, ol hakimlerün Süryâni ve Yunânî dillerinde telif ettiği Süleymânnâme Farisi dilince tercüme itmüştür. Min bâd-ı Fırdevsî hakir Türkî dilince kaleme ve rakama getürdi sahih kavl üzerine yitürdi..." (s.159)

Eserde motifler de dikkat çekmektedir. Tespit edebildiğimiz yirminin üzerinde motif vardır. Metin içinden alınan örnek bölümlerdeki önemli motifler şunlardır:

A. At motifi

Türk destanlarında atın çok önemli bir yeri vardır. Bozkır hayatının bir gereği olarak destan kahramanları ile at bütünleşmiştir. At sadece kahramanların hayatlarında değil, tarih boyunca Türk varlığının gelişmesi ve büyümesinde önemli rol oynamaktadır. Süleymânnâme'nin "Efrâsiyâb"la ilgili bölümünde "rahş-ı rahşan", güzel ve parlak atlar tasviri vardır. "...Nay u rüyın çaldırub, rahş-ı rahşanlar binüb, dört yüz alay bağlayub, Efrâsiyâb karındaşı Uziret alayının ucında sağ kolda turdı." (s. 264)

"...ez-in canib Süleymân leşgerinün begleri on iki sibtnun melikleri on iki deryâ misâl ciş-i girân cûşa gelüb, rahş-ı rahşan ile fil, gergedanlar surüb, nefirler söyleyüb; buri ve surnalar çalub, sancak ve 'alemler getürüb sil-i garim gibi çağlayub, Efrâsiyâb-ı Türk üzerine tığ ü bürran gürz-i giran çeküb rahş-ı rahşan sürüb aheng itdiler." (s.264)

Atlar ayrıca "Acem atlar, aşkar, düldül, tazı atlar" olarak da tasvir edilmiştir. "...andan sonra ol Acem atların aşkar u düldül-sıfat, per-i peyker ahû-yi nâhun tazılara zerrin eyerler urdılar, cem-i ceng yarağı kurdular." (s.481)

Atlarla ilgili "Ahen-pûş, Arâbî tazı atlar, bedevî atlar" tasviri de vardır.

"...Turan leşgeri şir ü ner ahen-pûş atlar üzerine sedd-i İskender gibi pulâd-pûş olub gelürler. Bin yediyüz yetmiş yedi Yehûda leşgerile Arabî tazı atlar süvâr olub, Kumuli behlevanla Süleymân beglerbegisi Benâyehû bin Yehuyada ile her birisi kolan toynaklu kumaş kulaklı, geyik sagrulu, deve sinurlü, arslan göğüslü, beli kısa hüsrevali, küb Karunlu, aslan bileklü segirtmede inişde sili yokuşta tavşanı eser, yili geçici bedevi yuntlara binüb düşman ardından ün salub." (s.603)

"Demür toynaklı, yügrüg atlar" tasvirine de rastlanılmaktadır.

"...ol demür toynaklı, kamaş kulaklı, ahen-pûş atların nalı mihından yelük otlar çıkub gelür. Sanasın ki bu leşger bahr-ı cuşân ya Karadeniz kim mevc urub, sil olub dağdan aşağı Sinob sahrasına akar...Bağdâdî, Şirazi kılıçları, hemayil kuşanub, ahen-pûş yügrüg at-

lara yüz yigirmi bin Bağdat cerisinle sekine-i Musâ'ya düşman tarafından yana karavül olub turmuşlardı. Yunan begleri, Endelüs yigleri, beni Asfâr melikleri atlu atından inüb, ol sahraya kondi. Süleymân otag urıldı, divan-ı sultanı kuruldi. Süleymân hazreti Aleyhisselâm saltanat tahtı üzerine çıkub karar eyledi. Ekâlûm-ı mülükden dahi otaglu otayına varub kondi. Adem gulisından rahneler çak oldi; at, ester, fil, gergedan bile yiryüzi toldi. At süheylinde er narasından tâs-ı gerdûn çınladı, Eshâb-ı Kehf bekledi öküz balık, pulâd-pûş erenleri getirmeyüb inledi.” (s.464)

B. Savaş motifi

Türk destanlarında savaş kahramanlar arasında teke tek veya kitle halinde yapılır. Teke tek yapılan savaşta taraflardan birisi meydana er diler, karşı taraf adamını meydana sürer ve kıran kırana savaşılır. Kitle halindeki savaşlarda ise, önce öncü güçler savaşır daha sonra topyekün savaş yapılır. Savaş düzeni sağ, sol kanatlar ve ortada savaş idare eden başbuğ ve ordunun ağırlık merkezi bulunur.

“Efrâsiyâb-ı Türk oğlu Pişeng Şah'un sol kolında saf bağlayub turdı, andan sonra Efrâsiyâb-ı Türk dahi Turan zemin dilaverlerinden safşiken, tığ-zen altı bin mübariz, dört bin dilaver bin yediyüz behlevan, altı bin altı yüz altmış adlu sanlu server ile leşgerün orta yirinde sedd-i İskender bigi turdı. Düşman tarafına göz urdı. Hâkîm Kaulince Efrâsiyâb-ı kürt ol iş görmüş Kari kurt bu vechile ki laf urdı andan tiz buyurdu, sekiz kez yüzbin Turan leşgerin çavuşlar çomak urub, meymene ve meysere kalb ü cenah areste kılub, saf u alay düzetdiler; vü sag tarafda Endelüs meliki Akran Şah Endelüs leşgeri Süleymân kılıcından kurtulan üç kez yüzbin ahen-pûş are bilesince alub vü sol kolda beni Asfar meliki Atfaş Han Asfârî olandan...” (s.597)

Teke tek savaşlarda er meydanına çıkıp er dileyenler, vuruşmaya başlamadan önce birbirlerinin kimliklerini öğrenirler.

“...hazır olub el kılıca ki urdılar, gözleşirlerdi ki iki canibden meydan içine kangı behlevan gire erlük hünerin gösterüb, baş u can ele alup, hasmına kılıç irgüre; evvel Süleymân serhenglerinden nazar Zentür-i Âdi altmış arş kaddu kametiyle şecaat ü salâbet ile gergedan sürüp, cevlan urdı meydan alub turdı, hücum kılub, kiş kakub, çağırub eyitdi ki: “benem Zentürî Âdi behlevân-ı Şaddâdî benem bigi taze behlevan 'âleme gelmedi. Eski dünyanın olandan bünyadı kanı kimdür ki bugün meydana gele, ben Zentürî behlevân ile mukabil muarız ola diyüb, cevlan urınca elindeki pulad sunisin çevirince Efrâsiyâb canibinden Ferhenc-tığ-zen otuzaltı arş-ı kadd u kamet ile kiş kakub, rahş sürüb mukabil olub, nara urub çağırdı ki: “benem

*Ferhenc-i Türk bir aslanem ki şıkarumdur, kaplan ü gürk bin Süley-
mân gözlerimde mûr degüldür. Yüz bin Zentür katında Zentur
degüldür. Lafı ortadan getür daviye mani getür, filünde muhkem otur
ki, uş irdüm canun alub, kanuni kara yire kardum diyüb kılıç havale
kıldı. Zenturi Âdi siper sulub saldı...” (s.605-606)*

Savaş düzeninde önce teke tek, daha sonra kitle halinde savaş yapılmaktadır. Kitle halindeki savaşlarda önce ileri gelen kahramanlar dövüşürler, bu dövüş sırası zayıftan kuvvetliye doğrudur. Diğerleri denendikten sonra esas destan kahramanı meydana girer. Kahramanın galibiyetine müteakip topluca savaş başlar:

*“Efrâsiyâb-ı Türk, ol köhne gürk karındaşı Uzıretün attan yıkılduğın ki
gördi, gayrete gelüb pulad kalkanun çıkına salub, çınar ağacı saçlu ej-
derha derisi kaplu ef ‘i dillü sinüsin eline alub rahşını mahmuz urub,
Kurtûsî Âdi bu canibden anı gördü ki bir behlevân-ı ahan bir siyah
ata süvar olub gelüb irdi. Nita şöyle kim altmış arş u kadd u kamed
bir karadag gibi amma şekil camusa benzer, başı hammam kubbesin-
ce var. Gözleri yanar fanusu benzer, ağzı mağara avazı sada virür,
Kus’a benzer. Kulakları kalkan gibi yüzü eyle karaki abanos’a benzer.
Heynet icre heybetde Efrâsiyâb-ı Türk anı görüb kakuyub hışma
gelüb Kurtus’un ikinci hamlesun savub, üçüncü hamlesine aman
vermeyüb, Kurtûsî Ad’in önün durmayub topuzından üçyüz altmış altı
batman demür gürzin eline aldı; Kurtûsî Âdi’nün kafasına rıkab üze-
rine kalkub karabulut gibi gürzin havaya kaldırub, bir gürz eyle
darbıla urdı kim Kurtusî Âdi kalkan beraber tutdı, veli cih kalkan
alacukı Türkman dagılib perran olub Kurtusî Âdi başın irüb gürz
Kurtusın iki cikini başına irdi. Efrâsiyâb darbından Kurtûsî Âdi’nin
ayakları rıkabından çıkub, göz kararub baş çekzinüb filden yıkıldı.
Kurtus turınca Efrâsiyâb atından inüb diledi ki, Kurtûsî Âdi’nün iki el-
lerin kafasında bağlaya, ciğerin dağlaya, amma ki Süleymân
canibinden Mısır u Şâm serverlerinden ‘Arab u ‘arba yigleri Mekke,
Medine mihterlerü...” (s.610)*

C. Savaş Aletleri İle İlgili Motifler

1. Kılıç

Süleymânâme'nin Hz. Süleymân ve Efrâsiyâb-ı Türk mücadelesini esas alan metinde sıkça geçen savaş aletleri motiflerinden biri de kılıçtır. Kılıç, “ders ü kılıç” ve “tıg-zen” olarak tasvir edilmiştir: “Ders ü kılıçlar çeküb, kalkanlar döşlerine salub, kişi kakub, naralar haykırub, rahş-ı rahşan sürüb gelürler. Andan sonra Efrâsiyâb-ı Türk dahi Turan zemin dilaverlerinden saf-şiken, tıg-zen serverlerinden üçyüz altmış bin ahen-püş er ile altı bin mübariz dörtbin dilaver binyediyüz behlevan .” (s.220)

Ayrıca kılıçla ilgili “ef’i dillü demür yelmanlı sünüler”, “Mısrî kılıçlar”, “ezdehü dillü sinüler” tasvirleri de vardır:

“...bezirhane sütunu gibi ef’i dillü, demür yelmanlı sünüleri ele alub, hammam kubbesi gibi gürz-i giranların omuza alub, yir yirin naralar haykırub, Arab u Arba atlarına binüb Mısrî kılıçlar çeküb ol server-i serfirazlar kan içici şehbazlar düşman ardınca gıtdiler. Alaylar koşanlar düzüb ezdeha dillü yelmanların felege kaldırub boru, surnalar urub, ecel yirlerün ırladub, küs-ı harbi avâzesinden gökleri gürleyüb” (s.266)

“Uziret’ün altı kez yüzbin erini kırkbin iki yüz Süleymân serverleriyle karşı varub, kılıç yalınca idüb Türkistan cerisinle cengi turdılar. Azim cenk kıldılar. Altı kez yüz bin er birbirine karışub, erenler namus için dürişdiler. At, süheyl er giriyü tablu nakaralar gökler gibi gürledi. Kılıçlar ve oklar şıgıltısı gürz, salıklar gübüldisi, kalkanlar dübüldisi, dilaverler narası fersah-be-fersah yola ilişti. Süleymân serveri Turan dilaverleriyle ol gice ta subha dek ceng-i aşub itdiler. Guludan yirler gümledi, ökizi balığı inletdiler.” (s.267)

Ayrıca kılıç ve gürz, “Seyf ü sâlik” olarak da tasvir edilmiştir. “Atları nalından, yiryüzün yırtub gelürler nizeler ucuyla gökyüzündeki merrih-i tacın delüb, gelürler. Turan leşgeri pulâd-pûş olub, seyf ü sâlik ele alub, fil, gergedan süvâr olub, sancak alem götürüb, saf u alay bağladı.” (s.219)

2. Kargı ve Mızrak

Metinde kargı ve mızrak, “nize” ve “ef’i dillü nizeler” olarak tasvir edilmiştir. “...Atları nalından, yiryüzün yırtub gelürler, ef’i dillü nizelerün elmas yamanların felege kaldırub her birisi yiründe yedi başlu evren gibi turmuşlar idi.”

3. Ok

Metinde “Simurg yekeklü oklar” tasviri yapılmıştır. “...pulâd peykanlu Simurg yekeklü okların kiş ağzına saldı. Bezirhâne sütunu gibi sünüsün eline aldı, dahi arasatile salabat ile yirinden turub, sıçrayuben yerden rahşına süvar oldı. Üç kanatlı bir ayaklu lalin dudaklu billur tenlü gümüş bileklü Simurg yekeklü kayın ağacı okların kurbuna koyub kiş ağzına dize kodılar, vü aşkar düldül sıfatlı, pil kuvvetlü, gergedan şevketlü, begrü ahen nahun yüregün yügrük eşkin atlara zeyn inan urub licamından eger karşına kara kodılar...” (s.498)

4. Zırh ve örme zırh

Süleymânâme’nin Hz. Süleymân ve Efrâsiyâb-ı Türk mücadelesiyle ilgili bölümde zırh ve örme zırh, “cebe ve cevşen” olarak tasvir edilmiştir. “...ol karanu gice içinde cihan elmas şulesine gark olmuş, on iki bin Süleymânî

sancaklar, alemler, cebe ve cevşenler şaşası âleme şule virmiş. Andan Süleyman dönüb haymelü haymesine gelüb, cebe ve cevşenlerini geyüb, başlarına ışıklarun urunub vü bellerine hançer sokunub kılıçların hamayıl bağlayub kollarına kolçak urundular. Otuz altı pare cenk aleti üstlerine giyüb, göm gök demür büründüler.” (s.498)

5. Yay

Metinde yaylar, “üç segürlü katı yaylar” olarak tasvir edilmiştir. “...üç segürlü katı yayların kurdılar, üç kanatlı kayın ağacından okların kurbun ağzına, kiş ağzına ukkab yekeklüsin dize kodılar. Üç segürlü tımışkı yaylar ile demür yaylar tasviri de vardır. “...Efrâsiyâb-ı Türk dahi yirinden turdı, başına tac-ı şehri urdı. Beline buz paresi gibi bir kılıç hamayıl kuşandı, üç segürlü elegim sagma misal tımışkı yayın kurdı. Puludu cerhalu demür yaylardan atdılar.” (s.602)

6. Yay kabı-okluk

Yay kabı ve okluk, “...kiş-i kurban” olarak tasvir edilmiştir: “kiş-i kurban çağlıtınsından, ok sıgılıtınsından alay içinde birbirine dokunan kalkan dübültüsünden, gürz-i girân gübültüsünden ins ü can yacanmış...” (s.219)

7. Kalkan

Savaş aletlerinden olan kalkan, “yedi ayinelü pulad kalkanlar” veya “yedışer aynalı pulad kalkanlar” olarak tasvir edilmiştir. “...yedi ayinelü pulad kalkanları döşlerine salub, seng-i siyâb-veş gürzlerin ellerine alub, nizelerin ucın semaya kaldırub, yedışer aynalı pulad kalkanların düşlerine salub, behlevanlardan Berda bin Tuba bilesünce alub fil, gergedan sürüb düşman canibine gitdiler...” (s.267)

8. Ağır topuz

Metinde ağır topuz, “gürz-i girân” olarak tasvir edilmiştir. “... Efrâsiyâb-ı Türk üzerine tıg-i bürrân, gürz-i girân çeküb, rahş-ı rahşan sürüb aheng itdiler. Veli şöyle er kim her biri debesinden atı tırnağını pulâde mustagraktur...” (s.263)

Ç. Simurg kuşu

Simurg, kuşların sultanıdır. Kaf dağında yaşadığı rivayet edilir. Hz. Süleymân'ın divanında bulunur ve diğer kuşlarla birlikte divanın kurulduğu yerin üzerinde kanat gerip uçarlar. Simurg, emrindeki diğer kuşlarla birlikte Hz. Süleymân'ın ordusunun yanında yer alırlar. “... kuşlar dahi gökyüzüne pervaz urub bile giderlerdi. Simurg, koknus kuşu kuşlar önünce yürürdi.” (s.464)

Simurg, kuşlardan meydana gelen ordusuyla Efrâsiyâb'ın askerlerine hava yüzünden inip saldırırlar. Pençeleriyle yaralar açar, öldürürler. “... Simurg

anka-ı kaf ruh kuşınla koknus kuşınla yırtıcı tartıcı atyar ulular ıla Efrâsiyâb leşgerine hava yüzinden inüb, ceng iderken kiminün toynagıla yüzlerin çarbub zahm açarken kanların bile saçarken...” (s.623)

Simurg ve yardımcıları Hz. Süleymân'ın esir alınan üç pehlivanını Efrâsiyâb elinden kurtararak kaçıır ve Süleymân divanına getirirler.

“...Amma ki bu üç behlevan bir zencire bağlanmış bu üç aslanların bir demir oduna bağlanmış eyle olsa kanginüzün elinden gelir ki bu üç behlevanı bir uyardan inüb kabza taki bunlara ziyan gelmeye; Süleymân helâk oldukların işidüb dil perişan olmaya Ruh kuşıla, koknuz kuşu eyitdiler: “Ya anka-yı kaf behlevanların demür zincirlerine kaynak toynak urmak demür pulad bend-keşlerin kırmak bizüm elümüzden gelmez. Zencirden halas itmek sizden kabub götürmek bizden” didiler. Simurg ki bu sözi işidüb gönli dolandı yıldırım gibi kanad büküb, Koknus kuşınla ve Ruh kuşınla gökyüzünden yiryüzine endiler. Hışım gibi celladlar üzerine döndiler, koyrak toynak urub cellatları dağıttılar. Kimi kabub elma gibi havaya atdılar. Kimisünün dahi münkarla sıkub kolun budun sıyub yabana atdılar. Andan Simurg kuşu atyar başı murgan-ı kaf ol üç behlevanların merd-i meydanların demir pulad el getirmez zincirlerine kimi leşgeri gibi ahen toynaklu kaynakların açdı, zincirlerine toynak kaynak urub, zor idüb çeküb kırub demür halkaların yabana saçdı. Andan Kurtûsî'ye işaret itdi, Simurg'un arkasına bindi ve iki elle Simurg'un arkasına bindi ve elile Simurg'un gögsin kucaklayub muhkem tutdı...” (s.624)

Bölümün sonunda kuşların sultanı Simurg kuşu Efrâsiyâb'ın oğlu Pişeng Şahı kaçırmak üzere Rahne kuşunu görevlendirir. Rahne kuşu, Pişeng Şahı pençelerine alarak kaçıır.

“... Simurg anı görüb rahne kuşına eydür: ya murg-ı rahne vaktudur ki kaza-yı âsumâni gibi bu havayı fenadan yiryüzüne inüb kabasın ol melik-zâdeyi Agenga toynaklarına alub kabasın ve illa ceng iden Türk behlevanlarına pençe urub bağrıların çâk menzillerin çâk idesün diyüb hükm idecek hemandem Rahne kuşu Lût peygamberün kahrolan vilâyet-ı arzı gibi Cebrailün elinden gökyüzünden yiryüzine ol azim şehri talağı ragubagıla iner gibi ol binbir arşun karabulut gibi kanatların iki tarafa açub kûh-ı Elburz kamet ile uçub kafka fasın felek canibine kaldurub bad-ı ruh kuvvetiyle batuhâl gögesi yilkenleri misal sağ sol kanatların sahib kaze ve kader gibi ayakların sarkutub, demür kaynakların açub ağzından oklar saçub yiryüzine indi. Sağ ayagının kaynağıyla Agenga-yı ayyarı Pişeng Şahı namından uzlugıla bençesi içine ve sol ayagunun pulad kaynakların açub ol demür

*Türkman behlevanlarına salub; dördüne dahi kaynak urub tartub
ceuşenlerün söküüb, bağrın bağarsağın bile yırtub, rahşanlarun,
leşlerün, başlarun, döşlerün bile kaynak içine kıyma kıyma idüp çak
menzilin çâk kılub götürülüb pervâz idüb, kanat açub felek canibine
gidince...*" (s.757)

D. Konuşan kuşlar

Kuşların kendi aralarında dillerince konuşmaları da dikkati çeken bir motiftir. Hz. Süleymân'ın nâmesini götürürken Hüdühüd, Şahin ve Gurab kuşları arasında şöyle bir konuşma geçer.

*"...Hüdühüd, Şahin, Gurab kanad açub uçub, yiryüzinden felege
çıkub gitdiler azim-i Efrâsiyâb itdiler. Ammakim şahbaz daim
hüdühüdün altı yanında uçardı, gurab üstüne çıkardı, bugur hüdühüd
sual eyledi kim: "ya şahbaz-ı serfiraz senün kuvvetün azim, şecaatün
delim niçün benüm altı yanumda uçarsın, gurab hod bir rü-siyah
kızgab muhmelat hor hemçün kılâb niçün benim üstümden gitmez
üzerimde uçar." didi. Şahbaz didi ki: ya hüdühüd senün ağzında Sü-
leymân bigi mürsel peygamberün ve resül-i mutahharun sultan-ı
ekberün nâmesi vardır kim, o nâmenün içinde âlemi "kün" demekten
izhar idenün ismi vardır. Ol hallak-ı âlemün rezzak-ı tayr-ı âdemün
ismi üzerinde uçmak bana hoş gelmez. Allahü tealâ'nın celle celâlühü
adına izzet kılub uçmazem kuzgun ol izzet-i ismi bilmez rü-siyahtur
batılı Hakka farz kılmaz..." (s.467)*

"...Hüdühüd eyitdi: "ya şehbâz siz bunda durunuz pervaza kalkanuz ben varub Süleymânun nâmesini Efrâsiyâb'a vireyüm hidmed Süleymâni yirine varsun." didi. Şehbaz, gurab, Efrâsiyâbun beraberliğinde turdılar. Kanat açub pervaz urdılar. Hüdühüd süzüb bağ üzerine indi, Efrâsiyâbun gözine karşı ber serv ağacının üstüne kondi" (s.470)

Sonuç olarak Fırdevsî'nin Süleymânâme'si Anadolu Oğuznâmeleri içinde önem arz eden bir eserdir. Süleymânâme, dil ve üslubu, anlatım tarzı ile Dede Korkut Hikâyelerini hatırlatan bir eser özelliği gösterir. Dede Korkut'daki gibi tekrarlar, kısa cümleler, fiiller dikkati çekmektedir. Eserin yazarı olan Uzun (=Türk) Fırdevsî, Türk adını ve sanını Turan Hakanı Alp Er Tunga şahsında yaşatmış, Osmanlı edebiyatında ve İslâmi Türk edebiyatında eski Türk destanlarına yer vermiş olan, büyük bir destan şairidir.

Kaynaklar

- BANARLI, Nihat Sami (1971), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt 1*, İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- FİRDEVSİ, Orhan Bin Kenek (1978), *Süleymânnâme, 72.cilt* (Haz. Ata Çatıkkaş, doktora tezi) İstanbul.
- FİRDEVSİ, Orhan Bin Kenek (1990), *Süleymânnâme, 44.cilt* (Haz. Asuman Akay, doktora tezi) İstanbul.
- FİRDEVSİ, Orhan Bin Kenek (1980), *Kutbnâme* (Haz. İbrahim Olgun, İ. Parmaksızoğlu), Ankara.
- FİRDEVSİ, Orhan Bin Kenek (1994), *Firdevsî-i Rumî'nin Süleymânnâme'si, 42. cilt* (Haz. Hamdi Güleç, basılmamış doktora tezi) İzmir.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1976), *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- GÜLEÇ, Hamdi (2004), "Eski Türk Destanlarından Alper Tunga Destanındaki Ünlü Turan Hakanı "Alper Tunga" (=Efrâsiyâb-Afrasyâb)", *Türk Halklarının Edebi Geçmişi: Türk Destanları Uluslar Arası Sempozyumu (Tebliğler) (06-07 Mayıs 2004, Bakü)*, Bakü-Azerbaycan: Sempozyum Kitabı.
- İslam Ansiklopedisi (1964), Cilt 4, İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- KAŞGARLI, Mahmut (1943), *Divanü Lügat-it Türk Dizini*, (Haz. Besim Atalay), Ankara: T.D.K. Yayınları.
- KOCATÜRK, V. Mahir (1970), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara.
- TAHİR, Bursalı Mehmet (1972), *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul.
- TOGAN, Zeki Velidi (1982), *Oğuz Destanı*, İstanbul: Enderun Yayınları.
- Türk Ansiklopedisi (1968), Cilt 16 (Fırdevsî maddesi), Ankara.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1977), Cilt 1 (Fırdevsî maddesi), İstanbul.

The Elements Belonging of Ancient Turkish Eposes, Language-Genre and Motifies in Süleymânnâme

Assist.Prof. Dr. Hamdi Güleç*

Abstract: Süleymânnâme has depended on the verbals of the era in respect of its subject. Süleymânnâme is a work which tells the fights and the battles of Dear Süleyman. Great place has been given to the battles of Dear Süleyman and Turan Khan Alp Er Tunga in the work. As his religious beliefs have predominated in his work, Firdevsî-i Rumî has always showed Dear Süleyman as a victorious. In Süleymânnâme Firdevsî-i Rumî's expressions, which have showed the feeling proud of Turkish identity, have been encountered in the work. In verse part of the work, the language is complex; on the other hand, the purer language is used in prose. The parts of in verse are the repetitions of the parts of prose. A study of text has been done in 42 nd volume of the work.

Key words: Süleymânnâme, Firdevsî-i Rumî (Long Firdevsî), Dear Süleyman, Alp Er Tunga (Efrâsiyâb), Epos, Language-Genre, Wars.

* 18 Mart University, Faculty of Sviencedend Lettery / ÇANAKKALE
gulec_61@hotmail.com

Мотивы и языковые формы, элементы, принадлежащие древним тюркским эпосам в Сулейманнаме

Помощник Доцента Доктор Хамди Гюлеч*

Резюме: Сулейманнаме своим содержанием опирается на эпосы эпохи Св. Сулеймана. Сулейманнаме это произведение рассказывающее о войнах и борьбе Св. Сулеймана. В произведении большое место уделено описанию войны Св. Сулеймана с Туран Хакан Альп Эр Тунгой. Фердоуси Руми в своём произведении, где религиозные мотивы являются более эффективными, в конце войны показал Св. Сулеймана победителем. В Сулейманнаме встречаются выражения восторга Тюркской личностью Фердоуси Руми. В написанной версии произведения язык сложен, в прозе же намного проще. Написанная версия является повторением прозаичной. В 42м выпуске произведения было произведено исследование текста.

Ключевые Слова: Сулейманнаме, Фердоуси Руми (Высокий Фердоуси), Св. Сулейман, Алп Эр Тунга (Эфрасийаб), Эпос, Языковая форма, Войны.

* Университет Чанаккале 18 Марта, Факультет Естественных и Литературы, Отделение Турецкого Языка и Литературы/ Чанаккале
gulec_61@hotmail.com